

# A tájékozódás, természetjárás, tájfutás

*A tájékozódás, természetjárás, tájfutás fakultatív tantárgy (a továbbiakban a szerző önkényes rövidítésével 3T) tananyagának nagy és jellemző részét Európa országainak egész sorában tanítják. Tantárgy – és nem fakultatív tantárgy – többek között az észak-európai országokban. A skandinávok értelmezése szerint a tájékozódás, mint kultúra – része a modern ember kultúrájának. Ismeretanyaga átfogja, vagy érinti a műveltség területeinek nagy részét. A pedagógus szempontjából pedig a nevelési területek összességét érinti.*

A Nemzeti Alaptanterv (3. változat) műveltségi területeiből a 3T a következőket érinti: anyanyelv, matematika, vizuális kommunikáció, természetismeret, ember és társadalom, technika és környezetkultúra, életvitel, testnevelés és sport. *Zsolnai József* felosztásában a főbb kultúraterületek: a kommunikációs, a személyiség, az autonóm, a szociális kultúra egyes alterületeit érinti.

Látszólag a 3T a földrajz, testnevelés tantárgyak sajátos vegyülete. Ez nem fedi a valóságot, éppúgy, mint az sem, hogy ez tantárgyak koncentrációja, vagy érintőleges szimbiózisa. Annál inkább állítható, hogy a tantárgyak, inkább kultúraterületek gyakorlatalapú, tapasztalati úton való megközelítése.

## Mi nem a 3T?

*Elsősorban:* nem sportág iskolai megvalósulása. A tantárgy sportági részét felvállalhatják sportegyesületek, DSK-k, DSE-k, megvalósítható a sportági rész különösebb szervezettség nélkül is, de a tantárgy maga nem a természetjárás, vagy tájfutás sportág iskolai oktatását fedi.

*Másodsorban:* nem szabadidős tevékenységnek álcázott tantárgypótló elem. Nem helyettesíti a testi nevelés egyetlen területét sem, nem helyettesíthet egyetlen nevelési területet sem. Nem helyettesíti ezeket, hanem megerősíti.

*Harmadsorban:* nem tantárgy abban az értelemben, hogy ismeretanyag-halmaz, koncentrációs tevékenység, mechanikus tudás – nem tudás-osztályozás és értékelés zajlik az órán. Tananyagait a tanulónak nem citátumként és memoriterként kell meg tanulnia – ez lehet a szaktárgyi órák feladata – hanem az a cél, hogy a tudásanyag ismeretében, a gyakorlatalapú tevékenység folyamatában a tananyagot meghaladja. A meghaladás éppen a gyakorlatalapú tevékenységben rejlik. Tapasztalás, értékelés, átértékelés zajlik a tevékenység minden fázisában.

## Akkor mi a 3T?

*Elsősorban:* gyakorlatalapú tevékenység. Azaz a természet- és társadalomtudomány iskolai vetületének sajátos, gyakorlat- és tapasztalatcentrikus megközelítése.

*Másodsorban:* képességfejlesztő tevékenység, azaz az önművelés képességének alakítása – a természet és az emberi társadalom közegében.

*Harmadsorban:* szemléletalakító tevékenység, azaz a világ dolgainak másféle, természetközeli szemléletet tükröző értékelése.

---

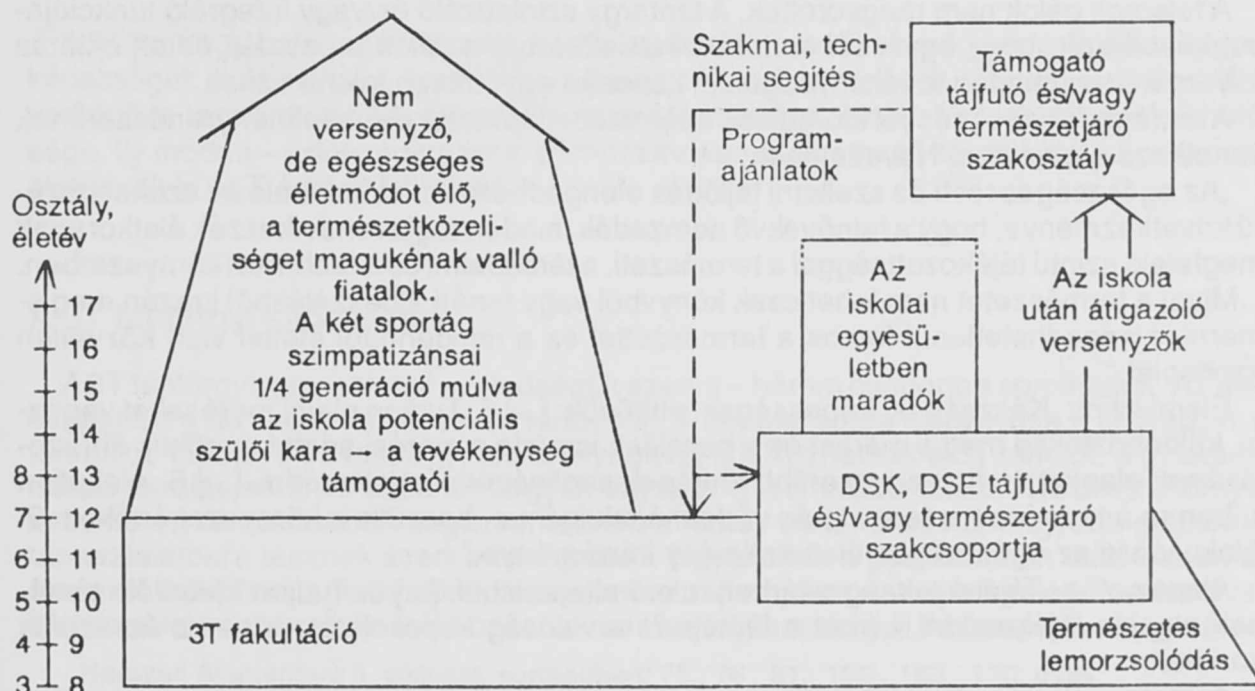
Részlet a szerző Tájékozódás, természetjárás, tájfutás című Tanári kézikönyvéből. (Szaktanácsadó: Szabados Ibolya, orvos)

*Végül:* személyiségfejlesztő tevékenység, az akarat, emóció, viszonyulások, az attitűd alakítása, fejlesztése.

### A 3T mint fakultatív tantárgy

A szabadidős kultúra megalapozása során el kell gondolkodnunk azon, hogy melyek azok a területek, amelyek a személyiség fejlődését nagy mértékben segítik elő. Melyek a személyiség fejlődésének hiányterületei nevelésünkben? Szükséges-e a jelen társadalmi helyzetünkben ezen hiányterületek betöltése? Hogyan lehet felismerni a hiányokat, hogyan lehet pótolni, kiegészíteni a személyiségképet a már felismert hiányokkal? Ezek a kérdések a pedagógia őskora óta ismertek, teljes válaszadásra azóta sem vállalkozott senki. A 3T azért fakultatív tantárgy, hogy azok a gyermekek, akik a *természetközelség* hiányát érzik, választhassák. Továbbá azért, hogy akik – különböző okoknál fogva – ezt a hiányt nem érzik, elkerülhessék. A tantárgy működése az iskolában felkelti a gyermekek *vágyát* a természetközeli életmódra, tehát egy idő után az elkerülők is közeledni kezdenek. Érdeklődésük spontán alakul ki, a szabadidős programban résztvevők élménybeszámoló hatására. Éppen ezért nem szükséges, hogy a pedagógus „reklámhadjáratot” fejtessen ki a tevékenység résztvevőinek körét növelendő. A tapasztalatok azt mutatják, hogy egy év alatt a résztvevők létszáma spontán módon megkétszereződik.

Ugyanakkor számolnunk kell a természetes lemorzsolódással is. A lemorzsolódó tanulók nagy többsége – tapasztalati mutató – azokból áll, akik „mechanikus tanulással”, „magolva” oldják meg általános iskolai feladataikat. Nehezen, vagy egyáltalán nem hiszik el, hogy a gyakorlat alapján is tanulhatnak, illetve nem találják hitelesnek, követelményszintűnek, értékesnek az így megtanult ismereteket. Nem tartják fontosnak a kialakuló készségeket, képességeket. Ez a fajta lemorzsolódás sajátos pedagógiai feladatot jelent. Meg kell próbálni, hogy az említett tanulótípust másféle tanulási módra serkentsük – feltárva előttük a gondolkodva tanulás, a logikai módszerek sokféleségét, ráébreszteni őket arra, hogy a gyakorlat is tananyagot hordoz magában, amelynek elsajátítása könnyebb, de ugyanúgy értékes ismeret, készség, képesség. A 3T működtetése az iskolában különösebb szervezetséget nem igényel. A fakultációra épülő DSK, DSE szakcsoport tudja kiteljesíteni a fakultációban megkezdett munkát. A tantárgy iskolai működésének lehetséges struktúráját, lehetséges hatásait a mellékelt 1. ábra mutatja:



1. ábra

Megjegyzések az ábra értelmezéséhez:

1 A 3T fakultáció működhet 8 éves kortól, azaz 3. osztálytól. Nem feltétlenül szükséges azonban ebben a korban kezdeni. 10-12 éves korban is elkezdhető – a tanulási sebesség ekkor gyorsabb, a tapasztalati értékek rendszerezettebbek, mert az absztrakciós szint magasabb.

2 A 3T tantárgy sportági része iránt érdeklődők részére érdemes az iskolai DSK-n, DSE-n belül alakítani természetjáró és/vagy tájfutó szakcsoportot. A tevékenység sportági része ennek ellenére „tanítható” a 3T kereteiben, a szakcsoportban a tudás gyakorlati alkalmazása, ezzel együtt elmélyítése folyik, a versenyzés, túrázás minden pedagógiai lehetőségének, előnyének kiaknázásával.

3 Szükséges és érdemes mind a 3T fakultáció, mind pedig a sportági szakcsoportok részére tájfutó, esetleg természetjáró szakosztály megkeresése, mely támogató szakosztálya minősülhet. Tőlük aztán elvárható a szakmai, technikai segítség, s természetesen a programajánlatok halmaza.

4 A 3T fakultáció hatásmechanizmusának csomópontja: az egészséges életmódot folytató, természetet védő, természetközeli életmódban élő személyiség, függetlenül attól, hogy versenyző-e, avagy sem. (Ezért nem lényeges eredménymutatója a munkának, hogy hány természetjárót, tájfutót nevelt.)

5 A tantárgyat tanuló gyermekek előbb-utóbb *önállóan* túrára invitálják családtagjaikat, a versenyzők tájfutó versenyre viszik szüleiket. Ezzel az életmód-minta terjed, az iskolában eddig periférikusnak tekintett területeken.

## A tájékozódási műveltség megalapozása: célok és követelmények

A 3T tantárgy alapvető céljai a következők:

- A természet- és társadalomtudományok egyes szeleteinek gyakorlatialapú alkalmazási módjainak elsajátítása.
- A mindennapi életben szükséges tájékozódási ismeretekkel összefüggő jártasságok és képességek fejlesztése.
- Az egészséges életmód eléréséhez lehetséges utak egy részének megmutatása.
- A természet- és társadalomtudományok területén való önművelés lehetséges útjainak felvázolása.
- A természetközeli, természetbarát, és mindezzel természetet védő magatartás és életmód alakítása.

A felsorolt célok nem rangsoroltak. A tantárgy szintetizáló és/vagy integráló funkciójából következik, hogy egyik cél sem kerülhet előtérbe, a célok a nevelés és az oktatás folyamatában minden tevékenységelem kapcsán együttesen jelentkeznek.

A tantárgy követelményei idomulnak a Nemzeti Alaptanterv követelményrendszerének vonatkozó elemeihez. Nevezetesen:

„Az egészséges testi és szellemi fejlődés elengedhetetlen előfeltétele és szükségszerű következménye, hogy a felnövekvő nemzedék minden tagja rendelkezék életkorának megfelelő szintű tájékozottsággal a természeti, a társadalmi és a technikai környezetben. ...Mivel a természetet nem lehet csak könyvből vagy tanári elbeszélésből igazán megismerni, elengedhetetlenül fontos a természettel és a mindennapi élettel való közvetlen kapcsolat.”

Elemi szint: „Készségek, képességek, attitűdök: [...] 6. Tudjon elemi méréseket végezni, különböztesse meg a mérést és a becslést, ismerje a mérési adatok grafikus ábrázolásának alapjait, tudjon egyszerűbb térképek segítségével tájékozódni. [...] 8. Alakuljon ki benne a természet szeretete és védelmének igénye, becsülje a környezet értékeit. 9. Alakuljon ki az egészséges életkörülmény iránti igénye.”

Alapszint: a „Tájékozottság a térben” című alfejezetből: [...] 2. Tudjon különféle térképek alapján tájékozódni. Lássza a térkép és a valóság kapcsolatát, értse az ábrázolás korlátait.

A Testnevelés és sport fejezetben:

(Elemi szint: A „Természetben űzhető sportok” című alfejezetben)

„1 A természet szeretetére, a környezet védelmére figyelmet fordító magatartás kialakítása.

2 A természetben végzett mozgások összehangolt végrehajtási képességeinek kialakítása.

3 A természeti akadályok, időjárási nehézségek leküzdésének kialakítása.

4 Alapvető tájékozódási képességek elsajátítása.

5 Az önálló tevékenységre való felkészítés, a kihívó feladatok teljesítésére irányuló vágy felkeltése.”

(Alapszint: A „Természetben űzhető sportok” című alfejezetben)

„1 Természetes mozgások összehangolt fejlesztése változó körülmények között.

2 Tájékozódási ismeretek bővítése, az önálló feladatmegoldó képesség fejlesztése ismeretlen terepen is.

3 A természet szeretetére és a természeti veszélyek felbecsülésére alapozva az önismereten alapuló önálló feladatvállalási készség kialakítása.”

Végül: az iskola a természetben űzhető sportok közül választhat a testnevelés és sport tevékenységkeretében. Mind elemi, mind pedig alapszinten kidolgozott követelményeket találhatunk a gyalogsturizmus, tájfutás sportágakra:

„– hosszú időtartamú, mérsékelt erősségű séták, túrák;

– térképismeret, tájolás, távolságmérés, távolságbecslés;

– egyszerű iránymenet végrehajtása tájolóval;

– 10-60 perc alatt megoldható tájékozódási feladatok;

– 10-40 perc folyamatos futás terepi pályán, szalagozott útvonalon, tájékozódási feladatokkal is;

– a terepviszonyok leküzdésére alkalmas természetes mozgások.”

(Alapszinten)

„– hosszú időtartamú, közepes erősségű túrák, 30-70 perces tartós futások;

– változatos terephez alkalmazkodó futómozgás kialakítása

– túra vagy futás vezetővonalak nélkül, pontos térképolvasás, iránymenet tájolóval, távolságmérés, tudatos útvonalválasztás;

– tájékozódási feladatok megoldása egyénileg indítva, ismeretlen terepen, versenyzés;

– önálló túraterv készítése, végrehajtása.”

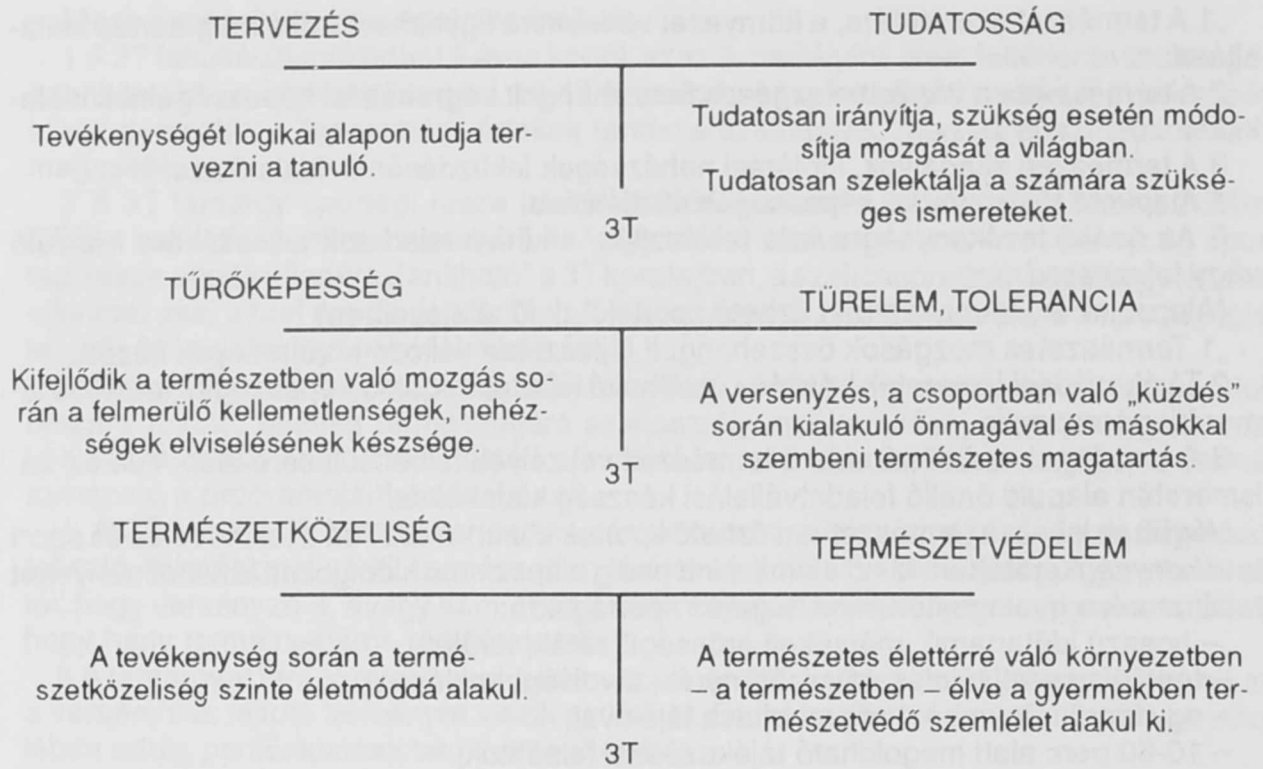
## A 3T lehetséges fejlesztő hatásai

A 3T tantárgy befogadása során, a vele kapcsolatos tevékenység kapcsán készségek, képességek alakulnak ki a gyermekben. Akészségek, képességek alakulása során előrevetítődik a természetközeli élemtód, a természetbarát szemlélet kialakulásának lehetősége. Ily módon – szinte egymással párhuzamosan a következő készségek, képességek alakulnak ki a „T ágain” (2. ábra)

## A 3T tantárgyi kapcsolatai

A 3T tantárgyi kapcsolatait – minőségük szerint – három csoportba sorolhatjuk. Az első csoportba a *témaköri találkozások* tartoznak. A tanulás során elsősorban a földrajz, matematika, testnevelés tantárgyi tudásanyagával találkozhatnak a 3T tanulói; a gyakorlatalapú tanulás során is ezen tantárgyak anyagát igazolhatják vissza. A földrajz (környezetismeret) témaköreiből megismerkednek a térkép használatával, nagyobb gyakorlati tapasztalatokra tesznek szert e tekintetben. Ugyancsak a gyakorlatban találkoznak az alapvető tereptani ismeretekkel, illetve annak tájfutó, természetjáró jellegű vetületével. Matematikában témaköri találkozásnak értékelhetjük a térképi és terepi távolságmérés,

\* Nemzeti Alaptanterv 3. változat, sorrendben: 75., 76., 81., 160., 163., 170. oldal  
Bp. 1992. Művelődési és Köznevelési Minisztérium



2. ábra

távolságbecslés, északhoz viszonyított szögmérés, szögbecslés gyakorlását, nagy gyakorisággal az alpműveletek fejben történő elvégzésével. A testnevelés témaköreivel találkozik a helyes járás, futás tanítása, illetve tanulása, gyakorlása, az erőnlét, a kitartás, az akarati tényezők fejlesztése.

*Megérintéseket, tapasztalati igazolásokat* is a terepen, túrázás, versenyzés közben találhatunk. A természettudományok közül a biológia (környezetismeret – hazánk természetes növénytakarója, védett növényei, a növényi élet szintjei stb.), valamint a fizika jelenségeiről (a víz körforgása, viselkedése a mészkőben, mágnesség stb.) szereznek a tanulók tapasztalati igazolásokat.

*Megismerési lehetőségeket* kínál a 3T ugyanezen tantárgyak ismeretanyagához, valamint a társadalomtudományok (történelem, néprajz stb.) köréhez a túrák, kirándulások során.

Mind témaköri találkozások, megérintések, mind pedig megismerési lehetőségek tapasztalhatók a technika tantárgy körében. Az eszközök karbantartása, a táborozások technikai kérdései, az anyagok ismerete, a túrák során látható erdészeti, mezőgazdasági, ipari tevékenységek megismerése révén juthatnak ismeretekhez, tapasztalatokhoz a 3T tanulói.

HARDI ANDRÁS